

В. В. ДОМНІЦАК,

кандидат юридичних наук,

начальник кафедри спеціальної та фізичної підготовки

факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки

Одеського державного університету внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ВНЗ МВС УКРАЇНИ ЯК КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МІЛІЦІЇ

На основі експериментальних даних проаналізовано та розглянуто усвідомлення правоохоронцями місця і ролі фізичного виховання в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів міліції. Схарактеризовано основні шляхи вдосконалення методики проведення практичних занять зі спеціальної фізичної підготовки курсантів (індивідуальна робота в системі «викладач – курсант», робота курсантів у парах, мікрогрупах і малих групах).

Міліція як державний озброєний орган виконавчої влади згідно із законом України «Про міліцію» виконує комплекс специфічних завдань щодо забезпечення особистої безпеки громадян, захищає їх права і свободи, законні інтереси; запобігає правопорушенням та їх припиняє; здійснює охорону і забезпечує громадський порядок; виявляє і розкриває злочини, розшукує осіб, які їх вчинили; захищає власність від злочинних посягань, виконує кримінальні покарання та адміністративні стягнення тощо [1, с. 3]. Згідно зі ст. 12 указанного Закону для виконання покладених на неї завдань міліція має передбачене право на застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї [1, с. 15]. Як свідчить статистика та практика роботи органів внутрішніх справ (далі – ОВС) у нашому суспільстві, на жаль, непоодинокими є випадки злочинних та хуліганських посягань на громадян, правоохоронців, явища групової злочинності тощо. Так, за узагальненою статистикою МВС України, тільки за 2011 р. від злочинів потерпіло 1240 працівників ОВС (серед них 85 жінок), з яких 34 особи при виконанні службових обов'язків загинули [2]. Тому проблема забезпечення особистої безпеки працівників міліції в сучасних умовах залишається одним із актуальних завдань МВС України.

Задля протидії таким правопорушенням, ефективного виконання зазначених та інших фахових завдань майбутні офіцери-правоохоронці повинні бути серйозно підготовлені до різних екстремальних професійних та життєвих ситуацій як з точки зору загальної фізичної, психологічної та тактичної підготовки, так і щодо застосування конкретних заходів фізич-

ного впливу, спецзасобів чи зброї. У вищих навчальних закладах МВС України (далі – ВНЗ) дані функції щодо формування готовності міліціонера забезпечують насамперед такі навчальні дисципліни, як фізичне виховання, спеціальна фізична підготовка (далі – СФП), вогнева підготовка, спеціальна тактика, які курсанти опановують протягом всього періоду навчання у вузі.

У зв'язку із підвищеною увагою суспільства до діяльності ОВС у відомчих ВНЗ ставляться серйозні вимоги до методики проведення практичних занять із майбутніми правоохоронцями. Це вимагає від викладачів пошуку ефективних педагогічних технологій, спрямованих на максимальне засвоєння всього арсеналу технічних дій та можливостей СФП кожним курсантом. Разом із тим стан спеціальної підготовки курсантів потребує удосконалення, що підтверджується як нашими педагогічними спостереженнями, так і результатами проведеного дослідження (2011 р.). Загальноосвітні навчальні заклади недостатньо уваги приділяють фізичному вихованню учнів (ставлення дітей та більшості вчителів до вказаного предмету як до другорядного, слабе здоров'я учнів, відсутність у школах достатньої кількості спортивних секцій або їх платність, шкідливі звички, слабка пропаганда та агітація фізичної культури і спорту, здорового способу життя тощо), що в цілому негативно впливає на рівень фізичної підготовленості випускників шкіл, утруднює під час навчання у відомчому ВНЗ МВС України успішне засвоєння ними програми СФП.

Мета статті – розкрити педагогічні можливості індивідуалізації навчання та роботи в малих групах курсантів відомчого ВНЗ МВС

України як умови підвищення ефективності практичних занять зі СФП.

Служба в підрозділах міліції передбачає участь її працівників в екстремальних (з лат. *extrema* – крайній) ситуаціях щодо затримання правопорушників, у боротьбі із злочинністю – тобто це вид фахової діяльності, який здійснюється в умовах реальної вітальної загрози і потребує високого рівня бойової (спеціальної фізичної, вогневої, психологічної тощо) підготовки [3; 4]. Професійна готовність міліціонера до ефективних дій тісно пов'язана з його особистісними характеристиками. Проблема їх впливу на ефективність діяльності в екстремальних умовах вивчалася В. Г. Андросюком, О. М. Бандуркою, І. Ю. Гореловим, Л. І. Казміренко, В. І. Лебедєвим, М. Г. Логачовим, В. Н. Смирновим, О. В. Тімченком, Ю. В. Чуфаровським і багатьма іншими вченими. Проте особливості професійної готовності до застосування силового впливу на сьогодні досліджено недостатньо, що вимагає розроблення та впровадження інноваційних ефективних програм і педагогічних форм і методів СФП (в тому числі психологічних прийомів) персоналу ОВС України до дій в екстремальних умовах.

Одним із ефективних шляхів підготовки майбутніх офіцерів міліції полягає у відповідній фізичній підготовці, яка включає такі обов'язкові компоненти, як тактична, спеціальна фізична, психологічна, інтелектуальна готовність. Разом із тим, як свідчать наші спостереження та результати експерименту, дані чинники в сучасних умовах потребують суттєвого удосконалення. Головною метою та завданнями дослідження було виявлення в курсантів усвідомлення місця і ролі фізичного виховання в системі професійної підготовки майбутніх офіцерів, їх реальної участі в роботі спортивних секцій у позаурочний час та бачення шляхів удосконалення такої роботи. В дослідженні взяли участь 286 курсантів Одеського державного університету внутрішніх справ. Віковий інтервал респондентів – 18–21 рік, спеціальність «Правознавство».

За результатами статистичної обробки матеріалів анкетування передусім викликає занепокоєння той факт, що тільки 47,5 % опитаних курсантів відвідують у післяурочний час спортивні секції. Разом з тим серед опитаних респондентів не задоволені своєю СФП 19,1 %. У тих курсантів, хто займається додатково у спортивних секціях, найбільшою популярністю користуються: 1) важка атлетика (16,3 %

опитаних); 2) загальна фізична підготовка (10,0 % опитаних); 3) ігрові види спорту, зокрема футбол (12,6 % опитаних), баскетбол (5,0 % опитаних), теніс (3,8 % опитаних), волейбол (1,3 %); 4) професійно спрямована спортивна підготовка: бокс (3,8 %), рукопашний бій (2,6 %), кульова стрільба (1,3 %). Ці та інші умови ставлять певні завдання науково-педагогічному складу відомчого ВНЗ МВС України щодо удосконалення навчально-виховного процесу зі СФП курсантів, вимагають пошуку ефективних методів (методик) покращення такої роботи.

Застосування індивідуалізації навчання та виховання у професійній підготовці курсантів як одного із принципів сучасної освіти обумовлює створення рівності педагогічних умов для всебічного розвитку та формування особистості кожного курсанта, для повної реалізації його здібностей та таланту. В. М. Володько та С. У. Гончаренко дають визначення індивідуалізації як «організації такої системи взаємодії між учасниками процесу навчання, при якій найбільш повно використовуються індивідуальні особливості кожного, визначаються перспективи подальшого розумового розвитку і гармонійного вдосконалення особистості, відбувається пошук засобів, які б компенсували наявні недоліки і сприяли б формуванню спеціаліста» [5, с. 68].

Принцип індивідуалізації полягає в тому, що процес навчання і тренування будується при повному врахуванні особливостей кожного курсанта. Одне і те саме навантаження може бути під силу одному курсанту і непосильним для іншого. Будь-яке завдання повинно бути важким, але в той же час і доступним. При визначенні викладачем ступеня навантаження чи проблемності завдання необхідно керуватися індивідуальними особливостями курсанта, його самопочуттям у даний момент, станом тренуваності і поставленими перед ним завданнями. Найбільшого ефекту у процесі навчання вдається досягти в тому випадку, коли не тільки завдання, навантаження, але й різні засоби, методи і форми заняття підбираються викладачем у строгій відповідності індивідуальним особливостям курсантів [6, с. 63–64].

Індивідуальний підхід до курсантів можливий лише при доброму знанні викладачем особливостей курсанта, даних лікарського контролю і самоконтролю курсанта. Врахування індивідуальних особливостей курсантів здійснюється перш за все при удосконаленні різноманітних сторін їх СФП. При цьому слід врахо-

увати, що всі дидактичні принципи (принцип свідомості і активності, систематичності, доступності, міцності, наочності, багатосторонності) взаємопов'язані і взаємообумовлені. Вони не можуть реалізовуватися окремо один від одного.

У практиці роботи кафедри спеціальної та фізичної підготовки ОДУВС з метою підвищення ефективності занять широко використовуються такі форми навчання, як індивідуальна робота з курсантами та робота в малих групах. Саме при індивідуальному підході у викладачів є можливість якнайповніше реалізувати комплекс психолого-педагогічних умов для удосконалення професійної підготовки курсантів: 1) враховуються особливості психологічної готовності курсанта до засвоєння конкретного прийому; 2) покращується мотивація мети занять як у цілому, так і окремих тем (призначення прийому, доцільність і правомірність його застосування тощо); 3) успішніше засвоюються тактико-технічні дії при захисті чи затриманні правопорушника; 4) відбувається комплексний вплив на формування спеціальної фізичної підготовки майбутнього правоохоронця (емоційний, психологічний, більш ефективна передача власного досвіду викладачем шляхом конкретизації навчальної інформації); 5) підбирається індивідуальна методика навчання та виконання курсантом прийомів (згідно з анатомічними особливостями організму, психологічного стану курсанта тощо) [7].

Серед основних форм індивідуалізації нами виділяються наступні:

1) робота в малих групах (до 6 осіб): необхідно враховувати психологічну і функціональну сумісність між особами при формуванні такої групи, пов'язувати оцінку діяльності кожного курсанта з оцінкою діяльності всієї малої групи; диференційований відбір курсантів залежно від рівня їх підготовки, при цьому викладачеві необхідно більше уваги приділяти слабшим малим групам; покращується мотивація рольової (ситуаційної) гри, місця кожного при виконанні технічних дій в екстремальних ситуаціях;

2) робота в мікрогрупах (по 2–3 особи): розвиває і удосконалює навички виконання конкретних прийомів, формує оперативне мислення курсантів, почуття взаємодопомоги; у викладача є можливість детальніше здійснювати аналіз індивідуальних помилок курсантів при виконанні ними технічних дій; можливість зміни втомленого партнера; виконання функції «арбітра» одним із вільних партнерів; реалізація принципу змагальності;

3) робота курсантів у парах (взаємонавчання або навчання під наглядом викладача): відбувається швидко практичне засвоєння теоретичного навчального матеріалу, повідомленого викладачем, реалізація принципу доступності на рівні «курсант-курсант»;

4) індивідуальна робота в системі «викладач – курсант»: можливість показу викладачем прийому чи його елементів на особистому прикладі, краща доказовість (аргументація) запропонованого викладачем завдання, можливість налагодження тісного зворотного зв'язку, проведення тестування [7; 8].

При використанні вищезазначених видів роботи варто враховувати рівень спеціальної підготовленості курсантів, які входять до цієї групи, що обумовлюватиме застосування викладачем домінуючого методу навчання: у сильних групах – словесні методи навчання (розповідь, бесіда, пояснення), у слабких – практичні (показ, вправи, тренування).

Навчання захисним діям повинно узгоджуватися зі специфікою службової діяльності, ступенем раптовості ситуації, яка виникла, та ймовірної небезпеки в цих умовах. На першому етапі навчання заняття повинні проводитися в умовах спортивних приміщень, а потім переноситись у змодельовані умови, що відповідають реальній обстановці.

Якщо рухи на заняттях вивчаються курсантами лише на основі раніш обумовлених дій (ударів та способів захисту), їх застосування мало-ефективне в умовах раптового нападу. Тому вивчення техніки самозахисту в обумовлених ситуаціях повинно займати, на нашу думку, 30–40 % навчального процесу, 60–70 % відводиться на відпрацювання дій в умовах раптового нападу та з додатковими перешкодами (труднощами).

Висновки. Аналіз стану і розвитку проблеми індивідуалізації процесу навчання курсантів свідчить про її актуальність, потребу ширшого впровадження в навчальний процес ВНЗ МВС України. У професійній підготовці курсантів ОДУВС апробовано та показали свою ефективність такі основні шляхи удосконалення методики проведення практичних занять зі СФП – індивідуальна робота в системі «викладач – курсант», відпрацювань поставлених завдань правоохоронцями в парах, мікрогрупах та малих групах). На нашу думку, вказані підходи нададуть змогу підвищити якість не тільки навчального процесу, а й головне – ефективність підготовки майбутнього фахівця ОВС, сприятимуть розвитку і формуванню кращих фахових якостей особистості міліціонера.

Список використаної літератури

1. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ – К. : Парлам. вид-во, 2002. – 28 с.
2. Стан та структура злочинності в Україні (2010–2011 рік) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>.
3. Логачов М. Г. Психологічна підготовка особового складу спеціальних підрозділів ОВС до дій в екстремальних ситуаціях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / Логачов Микола Георгійович. – Х., 2001. – 17 с.
4. Горелов І. Ю. Психологічна готовність працівників ОВС до застосування вогнепально-силового впливу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Горелов Ігор Юрійович. – Х., 2008. – 19 с.
5. Гончаренко С. У. Проблеми індивідуалізації процесу навчання / С. У. Гончаренко, В. М. Володько // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1 (6). С. 63–71.
6. Заярін Г. О. Загальна та спеціальна фізична підготовка працівників міліції : підруч. для курсантів вищ. навч. закл. МВС України / Г. О. Заярін, С. О. Матюхін, О. М. Несін ; за ред. Заяріна Г. О. – Донецьк : ДІВС, 2002. – 304 с.
7. Плиско В. И. Защитные действия при нападении преступника, вооруженного ножом / В. И. Плиско. – К. : РИО МВД УССР, 1989. – 64 с.
8. Ануфрієв М. І. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників ОВС : навч. посіб. / М. І. Ануфрієв, С. Є. Бутов, О. Ф. Гіда, С. М. Решко ; заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва та С. М. Мойсєєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – 338 с.

Надійшла до редколегії 13.02.2012

ДОМНИЦАК В. В. УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ КУРСАНТОВ ВУЗ МВД УКРАИНЫ КАК КОМПОНЕНТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ МИЛИЦИИ

На основе экспериментальных данных проанализировано и рассмотрено осознание право-защитниками места и роли физического воспитания в системе профессиональной подготовки будущих офицеров милиции. Охарактеризованы основные пути усовершенствования методики проведения практических занятий по специальной физической подготовке курсантов (индивидуальная работа в системе «преподаватель – курсант», работа курсантов в парах, микрогруппах и малых группах).

DOMNITSAK V. IMPROVEMENT OF SPECIAL PHYSICAL PREPARATION OF CADETS OF THE MIA OF UKRAINE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL READINESS OF THE FUTURE OFFICERS OF MILITIA

Realisation by the lawyers of the place and role of physical education in the system of professional preparation of the future officers of militia on the basis of experimental data are analyzed and examined. The main ways of improvement of methods of conducting practical studies on special physical preparation of cadets (individual work in the system of «instructor – cadet», work of the cadets in pairs, microgroups and small groups) are characterized.